

במסילה העולה אל הכלכלה הנבונה

סדנת הדרכה לבעלי משפחות מטעם ארגון 'מסילה'

לדרך. אחר תקופה, אמרו לו בני הזוג: "איננו חושבים שעזרת לנו, בסך הכל היו לנו הוצאות גדולות, וכעת הם פשוט הפסיקו..." "זאת בדיוק המטרה שלנו", מחדד הרב גוטמן, "להגיע למצב שבו משפחה תרגיש שהפתרון לא בא מאיתנו, אלא שהם למדו כיצד להסתדר בכוחות עצמם, אחר שראו את תמונת המצב האמיתית". בשלב ראשון יושבים אנשי 'מסילה' עם הפונים ולומדים איתם את מצבם הכלכלי, כאשר היעד הוא ליצור התאמה בין ההכנסות להוצאות. בודקים חובות, מוציאים דוח מסודר, ואיתו מתחילים לעבוד. כאשר המספרים באים מגורם מקצועי, האנשים מתחברים לנתונים.

לאחר שמתבהרת תמונת ההכנסות וההוצאות, מגיע השלב השני. כאן אנו מנחים את מקבלי הייעוץ ומציגים בפניהם את הדרכים השונות להתמודד עם פערים בין הכנסות להוצאות. מהגדלת היקף ההכנסות ועד צמצום היקף ההוצאות. הבחירה בדרך הראויה היא, בסופו של דבר, של הפונים, ואנשי 'מסילה' אינם משמשים אלא כמכוונים. אלא שברקע כל החלטה, היעד הוא אחד: התאמה מדויקת בין הוצאות להכנסות.

בשלב השלישי מסייעים אנשי 'מסילה' לבנות תקציב 'נכון'. יחד עם מקבלי הייעוץ נבחנת כל הוצאה ונבחנים תחליפיה, נבדקות דרכים חלופיות לפריסת תשלומים ונלמדת הדרך לתכנן נכון של הוצאות לאורך החודש והשנה. טבלת ההוצאות משתנה כמובן ממשפחה למשפחה, אך מתוך נסיון מצטבר השכילו אנשי 'מסילה' לבנות מודל תקציב נאות המתאים לכל.

היא העונג, והכאב הוא הצורך להצטמצם ולחסוך. כאשר אנו מעמידים בצורה נכונה את העונג מול הכאב, ניתן לבנות מתווה נכון שיתיר אותנו בלא חובות.

למעשה, אומרים ב'מסילה', תקציב הבית נעול כמו מטוס. אם נכנסו בו 100 נוסעים, הרי שעד לנחיתה לא יתווסף בו אף לא אדם אחד. אם ישנם X הכנסות, כך יהיו גם ההוצאות, ואף לא שקל אחד יותר. ההנחה הזאת, כמה שהיא נראית פשוטה - אינה מובנת מאליה. מרבית האנשים אינם עושים את ההבחנה המספקת בין מידת ההכנסות להוצאות, וזה מה שבאים ב'מסילה' ללמד את האנשים - לחשב נכון את המאזן הכספי.

ממחקר שערכו בארגון התברר, כי משפחה חרדית ממוצעת עתידה לגלגל כ-10 מיליון ₪ במהלך חייה! נתון נוסף שעלה במחקר היה שניתן להגיע להתייעלות של 20% בהוצאות ובהכנסות בניהול נכון של כלכלת הבית, כאשר בחישוב כולל מדובר בהתייעלות של כ-2 מיליון שקלים במהלך החיים!

התפיסה העיקרית של 'מסילה' יוצאת מנקודת הנחה שלכל משפחה יש את סדרי העדיפויות שלה, והם לא מתערבים בהם בשום פנים. מטרת 'מסילה' היא להעמיד למשפחה תמונת מראה של המציאות הכלכלית שבה היא נמצאת, ולהוביל אותה למציאת פתרון בדרך שלה.

כך מספר לנו הרב ישראל גוטמן, מראשי הארגון, על משפחה שהגיעה ל'מסילה' כשבכל חודש היא נמצאת בגירעון של 2000 ₪. בתהליך מצטבר, הסכומים הגיעו לעשרות אלפי שקלים. לאחר שישבו עם אנשי 'מסילה' ובנו תקציב נכון ומותאם - יצאו הזוג

מורכבות החיים המודרניים לא פוסחת גם על התחום הכלכלי. השחיקה בערך הכסף, הצרכים ההולכים וגדלים, מחירי הדיור המאמירים, כל אלו מכניסים משפחות רבות למצוקה כלכלית קשה. אברכים הלוקחים על עצמם הלוואות ולא יודעים מהיכן להחזיר, חוסר פרופורציה בין הוצאות להכנסות, ושאר 'שגיאות' כלכליות, מעיבים על חיי משפחות רבות.

לפני כשבע עשרה שנה הוקם ארגון 'מסילה', שנטל על עצמו את היוזמה ללמד משפחות כיצד לחיות נכון מבחינה כלכלית, ובשנתיים האחרונות פותח במסילה מודל המשלב ייעוץ ואימון כלכלי בליווי המשפחות. במידה מסוימת, כל כלכלת בית היא סוג של עסק בזעיר-אנפין, יש הוצאות ויש הכנסות וצריך לדעת לתמרן איתן בצורה נבונה. בארגון 'מסילה' הבינו כי עיקר המושברים הכלכליים בקרב משפחות הוא דווקא בשל התנהלות לא נכונה, ולא בשל רמת הכנסות נמוכה.

כאן מצביעים בארגון על נקודה חשובה. לא מעט פעמים אנו פוגשים אנשים המבקשים להרחיב את הבית ולשפץ את הדירה, ובאים לגמ"ח לקבל הלוואה. מסתבר שאנשים אלו, שמעולם לא הצליחו לשים כסף בצד לחיסכון, באים כעת ומציגים תכנית סדורה להשבת כספי הגמ"ח מדי חודש. מה השתנה?

מה שהשתנה היא תפיסת העולם. ב'מסילה' מגדירים זאת כשיטת ה'עונג מול כאב'. כאשר ישנה מטרה, למשל הרחבת הדירה, או חתונת ילדים, כדאי לנו להצטמצם בהוצאות אחרות כדי לקבל את התמורה שאנחנו חפצים בה. המטרה אותה אנו חפצים להשיג

כדי שלא יפול לעניות ויזדקק לבריות, יותר משזקוק אדם למעות - זקוק הוא להתנהלות כלכלית נכונה | בארגון 'מסילה' נטלו על עצמם את המשימה להדריך משפחות בניהול נכון של משק-הבית | אל פתחם נקלעים רבים, המוצאים את עצמם במהלך חייהם בדרך ללא מוצא: ההוצאות גדלות, ההכנסות קבועות והחובות תופחים, ולצידם גם משפחות נורמטיביות הרוצות להתנהל בשלווה וברוגע | יש פתרון! ניהול נכון של כלכלת הבית מבטיח עמידה מוצלחת בתנאי החיים, גם בשעת הדחק | הצצה אל משנתם של מדריכי הכלכלה הנכונה, במבט הלכתי והגותי הרב אלעזר ווייס

המחר אינו מעיד על חוסר בטחונו בקדוש ברוך הוא, המפרנס לכל חי?

שאלה זו נשאל הגאון רבי שמואל הלוי וואזנר זצ"ל, וזו תשובתו ("שבת הלוי", חלק ה, סימן א): "ואשר שאלת בענין תוכניות חסכון כעין בטוח חיים, שהמטרה היא שכאשר אדם מגיע לימי זקנה או שרוצה לחתן בניו שיהיה לו כסף חסוך, אי אריך למיעבד הכי (=אם ראוי לעשות כן) או אין דעת חכמים נוחה הימנו או לא (משום חסרון אמונה ובטחון), והערת מכמה מקומות כדרכה של תורה.

"לעניות דעתנו אין בו משום חסרון בטחון ואמונה, דדבר פשוט דמה שהוא בטבע העולם, כזקנה, ונשואי בניו, ובהגיעו לזה אינו לפי כוחותיו להכין כל הנצרך לו, אז כזה מצוה להכין בעוד מועד כדי שלא יצטרך לבריות. ואף על פי שאמת לאמיתו, דמי שהוא במדרגת בטחון אמיתית בלי שמשטה את עצמו יזמין לו פרנסתו ה' כל יבנו, והוא יעמוד לו בעת דחקו ויזמין לו פרנסתו והצטרכותו בדרך נס פלא, ועל זה כתוב "ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו", וכמו שכתב "המקנה" (לרבי פנחס הלוי הורוויץ, רבה של פרנקפורט), סוף מסכת קידושין, על משנתנו שם ד"מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה", דקשה "המקנה" שזה סותר משנתנו דפרק קמא דקידושין, דצריך ללמדו אומנות, וכתוב "ראה חיים עם אשה אשר אהבת", כדאיתא שם. וכתב רבינו "המקנה", דודאי צדיק גמור ובטוח באמת בכל מצפון לבו - לא צריך לעשות שום השתדלות, והקדוש ברוך הוא יהיה בעזרו וימציא לו הכל באופן נפלא, אבל סתם בני אדם שאינם מגיעים למדרגת בטחון כזאת - עליהם להשתדל ולהנהיג בהם דרך ארץ, והרבה עשו כרבי שמעון בר יוחאי ולא עלה בידם (ברכות לה, ב). וזה מפתח גדול להרבה עניינים, כאשר ניסיתי כמה פעמים בחיים. ובזה מתיישבים סתירות בכמה מאמרים מחז"ל, והייתי יכול להאריך בהם אך אין זה מקומו".

ואולי עדיף שלא לחשב הוצאות והכנסות?

ישנה תפיסה רווחת, כי מאחר ו"אין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי מן העין", מן הראוי שלא לעשות חשבון מדויק של ההוצאות וההכנסות. טענה זו נשמעת הרבה בקרב אנשים המגיעים לייעוץ אצל אנשי 'מסילה'.

במפגש שנערך בביתו של הגרי"ש אלישיב זצ"ל, העלו ראשי הארגון את השאלה הנו. הגרי"ש שלל מיד גישה זו, והשיב שאין ספק בדבר, שגם לפי התורה אדם חייב לחיות עם חשבון בהוצאותיו, ואין זו הדרך להתעלם מחשבון מדוקדק של סך ההוצאות וההכנסות שיש לו, וכל מה שלא שורה הברכה זה כשמתכלל לסקרנות בלבד, עד כאן דבריו.

סימוכין לכך יש למצוא בדברי השל"ה (שערי האותיות, ערכי אש ה, דרך ארץ, עית יא): "דרך ארץ בשלימות ממונו, הוא שיענין תמיד שיהיה משומר מה שנתן לו השם יתברך, ושלא יהיה נפסד ...מכל מקום יש ללמוד ממנו שיעיין האדם בכל אשר לו, ואם אינו בכל יום, מכל מקום יקבע בכל חודש יום אחד, וגם יתבונן במשא ומתן שלו, ואם רואה שההוצאה שלו היא יותר מהריוח שמרויח, יתבונן לצמצם כדי שלא יתמוטט". החובה לעיין בהכנסות ובהוצאות היא בכלל "הנהג בהם מידת דרך ארץ", ודרכו של עולם - מי שאינו נזהר בחישובי ממונו, סופו שיהיה נפסד ויתמוטט. יתירה מזו, כדי להגיע לחישוב הנכון של ההכנסות,

כיום התפיסה הכלכלית השתנתה. הבנקים מאשרים הלוואות בקלות, והיד קלה על ההדק. אנשים לא חושבים פעמיים לפני שלוקחים הלוואה, מתוך הנחה שיש להם דרך לכסות אותה

כדי לתת מעשרות בצורה מדוייקת, אין מנוס מעשיית חישוב מדויק של הרווחים. ממילא, דברי הגמרא בתענית ש"אין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי מן העין", משמעם שבטרם מדד את גרנו יכול אדם להתפלל, "יהי רצון שתשרה הברכה בכרי הזה", בעוד לאחר שמדד אין טעם בתפילה על העבר. אך הא פשיטא שסוף דבר עליו למוד את גרנו!

הלוואה כשאין לו ממה לשלם

מצוי הרבה שאנשים נוטלים הלוואה מתוך צורך, אך אין להם את היכולת באמת להשיב את ההלוואה, או שאינם בטוחים שביכולתם להשיב את ההלוואה. האם מותר ללוות במצב כזה?

כאשר שלח רבי יוחנן בן זכאי את תלמידיו לצאת ולבחון, איזוהי דרך טובה שיבור לו האדם, ומנגד, איזוהי דרך רעה שיתרחק ממנה האדם, חזר רבי שמעון עם תשובותיו: הדרך הטובה - הרואה את הנולד; הדרך הרעה - הלווה ואינו משלם (אבות ב, ט).

באר רבנו יונה, שדברי רבי שמעון על הרואה את הנולד הם הדרך למנוע את הצד השני, של לווה ואינו משלם: "לא היה יכול לומר בכלל הפך מן הרואה את הנולד שירחק ממנה האדם, שכל אדם מרוחק ממנה מאליו, אך יכול להדבק בעל ידי הפועל, ולקח דבר אחד שיש לאדם לראות את הנולד, ומי שאינו רואהו אינו מתרחק מדרך רעה כמו הלווה ואינו משלם, שבשעת הלוואה היה לו לחשוב ולראות אם יוכל לפרוע כשיגיע זמן הפירעון, ואם לא יכיר בשלו אם יהיה בידו יכולת - לא ילוה עתה משום דוחק שיהיה לו, וידחוק השעה גם אם הוא צריך הלוואה הרבה מאד".

אנו למדים מכך, שכאשר אדם בא ליטול הלוואה, עליו לבחון בדעתו אם יש לו מהיכן להשיב. כאשר אינו מחשב מראש איך יוכל להשיב את הכסף, בזה הוא הופך להיות "לווה רשע ולא ישלם". על אף שאחר כך באמת אין לו מוון, מכל מקום זוהי חובתו להיות ערוך מראש כשנוטל את ההלוואה, שיידע מהיכן הוא משלם אותה.

במסכת שבת (קנא, ב) מסופר על אחד שלא השיב הלואה לחבירו, וריש גלותא (=ראש הגולה) חבש אותו בבית האסורים. הקשה על כך רבנו ה"בן איש חי" בספרו "בן יהוידע": הלא אסור מן התורה לignוש את חבירו, כשאין לו במה לשלם את ההלוואה? והשיב: "על כן נראה ודאי דלא צערוהו כדי לשלם, אלא צערוהו להענישו, על אשר הוא ידע מעיקרא בעצמו שאין לו לשלם ולוה המעות והוציאם לצרכו, דנמצא כי מעיקרא כשלווה, אדעתא לגזול המעות עביד שלא ישלם, ועל זאת תפסו אותו בביתם לחבשו ולצערו". כלומר, כיון שידע שמתחילה לא היה בדעתו כיצד לשלם, הרי ללמוד מכך שהלווה מבלי לדעת כיצד ישלם - הרי הוא כגזול.

בימינו מצוי הדבר שלוקחים הלוואה ומגלגלים אותה מגמ"ח אחד למשנהו, ונמצא שבפועל לא היה בידו כדי להשיב את ההלוואה. על כך כתב רבי נסים קרליץ שליט"א בספר "חוט שני", שאחד כזה נחשב כמו אותו שלווה בלי שיהיה לו היכן לפרוע, וחל עליו דין "לווה רשע ולא ישלם", על אף שבפועל הוא מחזיר את החוב על ידי גלגול. אכן באופן שלווה וסומך על כך שבבוא יום הפירעון יוכל לקמץ בהוצאותיו וכך להחזיר את החוב, כתב בספר "פתחי חושן" שאין זה בכלל האיסור. ובאופן שיודע שיחזיר, אך לא בזמן שנקבע לפירעון, הסתפק שם

אם נכלל בגדר "לווה רשע ולא ישלם", או שמא דין זה נאמר רק על אדם שאין לו כלל מהיכן לשלם.

בספר "הנהגות הצדיקים" מובאת הוראתו של רבי יעקב מליסא, בעל "נתיבות המשפט", לבני ביתו: "ותזהרו שלא תלוו יותר מסך הממון שיש לכם, כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט, ואם לא יהיה זה באפשרות לעסוק בממון מועט - תקחו על חצי ריוח ולא בהלואה". הגאון רבי נתן קופשיץ שליט"א, חבר הנהלה הרוחנית של הארגון, סיפר לאנשי 'מסילה' כי בשנות החמישים לא היה לחם בכל הנגב, מלבד מאפייה אחת במושב קוממיות שאפתה לחם לכל הנגב. אולם אנשים לא שילמו כי לא היה מהיכן, והמאפייה עמדה בפני פשיטת רגל. הלכו בעלי המאפייה למרן הרב מבריסק זצ"ל בשאלה מה לעשות. ענה להם הרב מבריסק: "לסגור את המאפייה". אמרו לו אנשי קוממיות: אם לא נאפה - לא יהיה לחם. השיב להם הרב מבריסק: "עדיף שלא יהיה לחם, מאשר תפרצו בבקים לממן את המאפייה".

האם מותר להחזיר חובות מכספי מעשר?

אברך תלמיד חכם שהיה שקוע ראשו ורובו בתלמודו, לא נתן ליבו לכך שכרבות השנים הוא הולך וצובר חובות. כשכבר שם לב לכך, התחיל לקחת גמ"חים ולגלגל את החובות מגמ"ח אחד לשני. כמובן שהגלגולים האלו לא הובילו לשום מקום, והחובות נשארו... פנה האברך לארגון 'מסילה', לקבלת ייעוץ כיצד יוכל לצאת ממעגל הקסמים שרודף אותו. אחר מספר פגישות עלה בידיהם לבנות יחד מתווה שבו יאגד האברך את חובותיו בצורה מסודרת, ויפריד אותם מההוצאות השוטפות. כמו כן הגיע האברך להסדר עם הבע"ץ על חובות בפריסה רחבה. במקביל ישב עימו היועץ לבנות התנהלות כלכלית נכונה שתמנע ממנו להיכנס שוב לבור החובות. התוכנית הייתה מושלמת, מלבד פרט אחד קטן: גם הסכום שסוכם עם הבנק היה גדול מיכלתו של האברך. בשלב מסוים עלה במוחו של האברך רעיון, שמא יוכל לקחת את כספי המעשר אותם הוא מפריש מדי חודש על מנת לכסות בזה את החובות?

אלא שלאחר בדיקה התברר, כי אמנם על פי הדין אין היתר לקחת מכספי מעשר לצורך תשלום חובות, אך מסתבר שבמקרה שאין לאדם כדי צורכו לחיות אין הוא חייב כלל במעשרות. יתירה מכך, הכסף שמרוויח אינו שלו! הוא משועבד למלווים שלו, ולכן ייתכן שפטור ממעשרות ובמקום ללוות מהמלווה ילווה ממעות המעשה, ויציין בפנקסו על כך (בכל מקרה יש לשאול מורה הוראה כיצד לנהוג). האברך ההוא חשב לבטל לגמרי את נתינת מעשר הכספים שהיה רגיל בו, והחליט להצטמצם יותר בהוצאות ולהחזיר את החובות, ובד בבד להמשיך לתת כספי מעשר. סוף דבר, שלאחר שנה התברר לאותו אברך כי הוא מצליח לעמוד בהוצאות החובות, ולהמשיך בנתינת המעשרות, ועדיין להמשיך לחיות בצורה תקינה. ללמודך, שאין משמעות רק לכמות ההכנסות, אלא לשאלה מהם סדרי העדיפויות שאנו מגלים כלפי ההוצאות.

הלוואה שלא לצורך

לא רק שאסור לאדם ללוות בלא שיודע מהיכן יחזיר, אלא גם הלווה בלי סיבה מיוחדת ושלא לצורך גדול, נפסק בשולחן ערוך כי נקרא רשע: "אסור ללווה לקחת הלואה ולהוציאה שלא לצורך ולאבדה, עד שלא ימצא המלוה ממה לגבות חובו; ואם עושה כן נקרא רשע" (חושן

סדנת הכנה לחתנים מטעם ארגון 'מסילה'

משפט צו, ד). ובאר הסמ"ע (ס"ק ה) שלשון ה"שולחן ערוך" - 'ולהוציאה שלא לצורך ולאבדה' - פירושה אפילו אין כוונתו של הלווה לאבדה בידים, אלא "כל מי שמוציא שלא לצורך גדול מיקרי 'לאבדה', שאיבדה מהמלוה". במצב כזה, אף המלוה נדרש שלא לתת את ההלוואה: "וכשהמלוה מכיר את הלווה שהוא בעל מדה זו, מוטב שלא ללוותו ממה שילוהו ויצטרך לנגשו אחר כך, ויעבור בכל פעם משום לא תהיה לו כנושה" (שולחן ערוך שם).

הוצאות שבת

ידועים דברי הגמרא (ביצה טו, ב) בקשר להוצאות שבת ויום טוב, שעליהם נאמר: "לוו עליי ואני פורע". האם אדם אכן יכול להפריז בהוצאות השבת יותר מכפי יכולתו, ולסמוך על כך שמן השמים ימלאו חסרונו? מסתבר שאין הדברים כפשוטם, וכבר הקשו בתוספות שם על דברי הגמרא, הלא אמרינן "עשה שבתך חול ואל תזדקק לבריות", ואיך עולה מאמר זה בקנה אחד עם "לוו עליי ואני פורע"?

אין זאת אלא ש"לוו עליי ואני פורע" הוא רק באופן שיש לו מהיכן לפרוע. אך אם אין לו מהיכן לפרוע - "עשה שבתך חול ואל תזדקק לבריות" (תוספות שם).

בספר "שפת אמת" על מסכת ביצה שם הובאה דעה שונה: "ויש מגיהין בתוספות, 'דאין לו ממי ללוות'. כלומר, להבנתם, אפילו אם אין לו מהיכן להחזיר - יכול ללוות, ורק כשאין לו ממי ללוות אז יעשה שבתו חול. דהא מאותן אנשים שרוצה ליקח מהם צדקה - יכול ליקח בהלוואה, ולמה יעשה שבתו חול (כדי שלא יזדקק לבריות. אם בידו להזדקק לבריות, כבר ייקח מהם בהלוואה; א"ו). רק כדפירש מהרש"ל בתוספות, שאין לו נכסים לפרוע, ומי שאין לו אסור ללוות".

ובחתימת דבריו הוא מעלה חידוש מעניין: "והגם דלמצות קדושת היום מבטיחין לו מן השמים לפרוע, מכל מקום מצד ממון חבירו אסור ללוות על סמך זה". כלומר, ייתכן שמן השמים מבטיחים לו שיחזירו לו, אך לדידו אין לסמוך על כך וללוות מחבירו.

(המשך בעמוד 45)

"ואם נדמה לו

שצריך מלבשו או לאשתו

ובניו - אף על

פי שמוכר לו,

אל ידחק השעה

ללוות ולהקיף

ולהיות בעל

חוב, אך ימתין

עד שיבוא עיתו.

וטוב לסבול

דחק אפילו

במזונות, וכל

שכן במלבושים

ודירות וכו' ולא

להיות בעל חוב"

מעט יותר מאשר במשך השבוע, וזוהי יכולים לסמוך על ההבטחה של "לוו עליי ואני פורע".

ללוות כדי להדר במצוות

ישנם אנשים הנוהגים להדר במצוות באופן מיוחד, ולהשקיע סכומי כסף גדולים בקניית אתרוג מהודר וכדומה. מהי המידה הראויה בהוצאת ממון להידור מצוה, והאם יש בזה הלכה פסוקה? עיקרה של סוגיא זו במסכת בבא קמא (דף ט, ב): "אמר רבי זירא, אמר רב הונא, במצוה עד שליש. מאי שליש? אילימא שליש ביתו, אלא מעתה אי איתרמי ליה תלתא מצותא ליתבי לכוליה ביתיה?! אלא אמר רב זירא, בהידור מצוה עד שליש במצוה". פירוש, הגמרא מבררת מהו אותו שליש שעליו דיבר רב הונא. אם תאמר שהוא שליש מכל כספו, לא ייתכן שאם כן אחד שנזדמנו לו שלוש מצוות ישאר נקי מכל נכסיו?! אלא פירוש 'שליש' הוא שליש משווי ערך המצוה.

מקושת הגמרא מוכיחים תוספות שאין צורך להוציא את

דברים דומים כתב בעל "עטרת זקנים" על "שולחן ערוך" (אורח חיים רמב, ס"ק א): "אבל כשאין לו ורוצה ללוות, על זה לא אמר רבי עקיבא דיעשה שבתו חול, רק כדאמרו חז"ל: אמר הקב"ה, בניי, לוו עליי ואני פורע. אבל אם אפשר לו, צריך לכבד השבת כפי יכולתו. מכל מקום לא ילוה אלא אם כן יש לו לפרוע".

גישה מעניינת ומקורית בנושא אנו מוצאים בדברי הגאון רבי יעקב עמדין, בספרו "מור וקציעה": "אין הכוונה שילווה מישראל המאמינו בלי משכון, בבטחו בו שלא יהא 'לווה רשע', ויאכל הלה וחדי (=וישמח) ויסמוך על הנס, ואם אחר כך אין לו לשלם יתחלל שם שמים, חס ושלום על ידו. זה לא אמרו!

"אלא כך הוא הענין, שילווה על ה', היינו שיאמר למלוה "לצורך הוצאת שבת אני לווה ממך, על הבטחת ה' יתברך שאמר וצווה 'ולוו עליי', היינו 'עליי' ודאי, על שמי בלבד ועל הבטחתי וערכותי שאני הוא הפורע, אם אינכם פורעים על ידי עצמכם", שעל זה המאמר יסמוך המלוה, ולא יקפיד אם לא יהא אחר כך ללווה מה לפרוע, כי אני הוא הנאמן לשלם מלנתו. כהאי גוונא דווקא הוא דשרי, אבל לא על מנת להיות 'לווה רשע'. ויש להמליץ על זה הכתוב (איוב לד, יא): 'כי פעל אדם ישלם לו' = 'פועל' ראשי תיבות למפרע - לוו עלי ואני פורע".

לפי דבריו אין הכוונה שילווה מחבירו ויסמוך שיחזיר לו ה', אלא הכוונה שכשלווה יאמר לחבירו שלוה לצורך שבת, ומכיון שכך גם אם לא יהיה לו לשלם לא יקפיד עליו המלוה, כי יקבל את החזרו מן השמים.

מאידיך גיסא, ב"פנים יפות" על התורה כתב ש"ודאי אם בטחונך חזק בה' בלי שום ספק, שודאי הש"י ישלם לו, בזה אמר לוו עליי ואני פורע". אבל, "כשאין בטחונך חזק כל כך - בזה אמרו עשה שבתך חול, כי אולי לא יתן לו ה' לפרוע".

להלכה הביא ה"משנה ברורה" את שתי הדעות. האחת, ש"אם יכול להשיג ממי ללוות צריך ללוות ויבטח בה' שהוא יעזרנו לשלם לו ("שער הציון", סימן רמב, ס"ק יב בשם הב"ח והגר"א), והאחרת, ש"לא ילוה אלא אם כן הוא משער שיהיה לו במה לפרוע" (שם בשם ה"עטרת זקנים"). וחתם: "ונראה דהכל לפי הענין".

ולמעשה הובא בשם רבי נסים קרליץ שליט"א (חוט שני, שבת, חלק א, פרק א, ס"ק ב) שאין להוציא בהוצאות שבת בלי חשבון, רק שיכול להוציא באופן שלא מחשב את ההוצאות לטווח ארוך כמו שמחשב תמיד. ומסורת בשם הגרא"מ שך זצ"ל שהיה מורה לאברכים כי בשבת יקנו

הגאון רבי אברהם גניחובסקי זצ"ל ויבלי"א הגאון רבי נפתלי נוסבוים שליט"א בפגישה במשרדי 'מסילה'

כל ממונו לקיום המצוות, ו"אין צריך לבזבז כל ממונו לקנות אתרוג, אפילו לא ימצא בפחות והויא מצוה עוברת, ואפילו שליש ביתו משמע דלא מחייב". דהיינו, לא רק הידור המצוה אינו חובה, אלא אפילו לקיום המצוה עצמה אין אדם חייב להוציא יותר משליש ממונו. גם הרשב"א מוכיח כך מן הגמרא, אך הוא תמה על כך: "וזה תימה, האיך ניתנו דמים למצוה עוברת?!". כלומה, מאחר והמצוה עוברת, יהיה עליו להוציא את כל ממונו

כדי שלא תתבטל מצוה זו ממנו! את התשובה לכך מביא הרשב"א בשם הראב"ד: "כדי שלא יבוא לידי עוני ויפיל עצמו על הציבור, וכמו שאמרו עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, וכן אמרו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש, שהעוני כמיתה. ומכל מקום לא כמיתה ממש אמר הרב, שלא אמרו אלא במצות עשה בשב ואל תעשה, אבל במצות לא תעשה אפילו כל ממונו" (אילו היה העוני כמיתה ממש, כי אז הוא היה דוחה גם את מצוות לא תעשה שבתורה; א"ו).

על פי זה אנו למדים שלשם קיום המצוה עצמה אין אדם מחויב להוציא את כל ממונו, ואילו לשם מניעת עבירה על מצנת לא תעשה - על אדם להוציא אפילו כל ממונו כדי שלא לעבור עליה. ואילו על הידור מצוה, אין להוציא יותר משליש ערך המצוה עצמה.

יפים דבריו של בעל ספר "החינוך" לחתום בהם את עיונו בסוגיית ההתנהלות הכלכלית הנאותה. בדברו על מצות קרבן עולה ויורד, הקרבן שבו מקריב אדם לפי מדת יכולתו, כתב "החינוך" (מצוה קכג): "מדיני המצוה, שכל אחד מארבעה חטאים אלה מחייב עושהו להביא כשבה או שעירה כדין חטאת קבועה הידוע, ואינו נפטר בעוף או בקמח אלא אם כן הוא עני. ואם הוא עני והביא כשבה או שעירה לא יצא ידי חובתו, והטעם לפי שאחר שריחם הא-ל ברוך הוא עליו ופטרם בכך אינו בדין שידחוק עצמו להביא ביותר [מ]מה שתשיג ידו. וזוהי יקנה כל מבין עצה לבלתי עשות הוצאות ביותר מן הראוי לו לפי ממונו, למען כי בו סבה לגזול את הבריות כשמבקש לימודו ואינו מוצא".

אפילו עני הרוצה לנהוג כעשיר ולהביא לקדוש ברוך הוא קרבן גדול יותר מיכולתו, נאמר עליו שלא יוצא ידי חובתו. אם באדם הבא לחזור בתשובה ולכפר על עוונות קובעת לו התורה קיצבה לפי יכולתו ואינה מקבלת ממנו קרבן גדול יותר, כל שכן בדברי חולין, בהוצאות החיים השוטפים, שעלינו לקנות עצה "לבלתי עשות הוצאות ביותר מן הראוי".

"אנו מנחים את מקבלי הייעוץ ומציגים בפניהם את הדרכים השונות להתמודד עם פערים בין הכנסות להוצאות. מהגדלת היקף ההכנסות ועד צמצום היקף ההוצאות. הבחירה בדרך הראויה היא, בסופו של דבר, של הפונים, ואנשי 'מסילה' אינם משמשים אלא כמכוונים"

